

USPOSTAVA I ORGANIZACIJA CIVILNIH I VOJNIH VLASTI U POSLIJERATNOJ RIJECI

Andrea ROKNIĆ BEŽANIĆ

Sveučilište u Rijeci

UDK: 94(497.5 Rijeka)''1945/1947''

394(497.5 Rijeka)''1945/1947''

UDC: Prethodno priopćenje

Ključne riječi: Poslijeratna Rijeka, vojna vlast, civilna vlast.

Uži sadržaj rada je koncentriran na tadašnju Rijeku, na grad koji se nalazi na zapadnoj obali Rječine. Naglasak je stavljen na uspostavu i organizaciju civilnih i vojnih institucija vlasti, ali i života u gradu neposredno nakon oslobođenja 1945. pa sve do 1947. godine. Osnovni cilj rada bio je istražiti uvjete organizacije nove vlasti u danima nakon oslobođenja.

Trećeg svibnja 1945. godine jedinice Jugoslavenske armije (JA), točnije - njezine IV. armije ušle su u tadašnju Rijeku. Iako se činilo da je time državnopravno i međunarodnopravno sjedinjenje s Hrvatskom, odnosno Jugoslavijom i ostvareno, tako da se već prvih poslijeratnih dana započelo s uklanjanjem graničnog zida na Mrtvome kanalu, na njega se trebalo pričekati još neko vrijeme.¹ No, za područje Julijske Krajine - Istre i Slovenskog primorja s gradovima Rijekom, Pulom, Trstom i Goricom nastavila se nakon svibnja 1945. i završetka ratnih zbivanja diplomatska borba. Upravo je jedno od ključnih i najosjetljivijih međunarodnih poslijeratnih pitanja bilo pitanje teritorijalnog razgraničenja između novonastale Demokratske Federativne Jugoslavije² i Republike Italije. Ono je, ostalo niz godina otvoreno, a diplomatska borba za pojedine krajeve vodila se do 1970.-ih

1 ANTIĆ, Vinko, Sušak-Rijeka i okolica u narodnooslobodilačkoj borbi, Zbornik Rijeka, Zagreb, 1953., 384.

2 Demokratska Federativna Jugoslavija (DFJ) je nakon izbora u studenome 1945. proglašena Federativnom Narodnom Republikom Jugoslavijom. Naziv Demokratska Federalna Jugoslavija je nosila od ožujka 1945. pa do 31. siječnja 1946. donošenja Ustava.

godina 20. stoljeća.³

Zbog sve jačeg međunarodnog pritiska jugoslavenska vlada je već tijekom lipnja 1945. morala pristati na potpisivanje dva sporazuma. Njima se trebao privremeno regulirati status zaposjednutih, odnosno okupiranih područja od jugoslavenske vojske, a koji su još uvijek međunarodnopravno bili sastavni dio talijanske države. Odnosilo se to i na područje tadašnjega grada Rijeke. Prvo je došlo do potpisivanja i provedbe vojnog sporazuma u Beogradu 9. lipnja 1945.,⁴ a uslijedilo je nekoliko dana kasnije i potpisivanje drugog sporazuma, Devinskog sporazuma, sklopljenog 20. lipnja 1945. u talijanskom gradu Duino (Devin) nedaleko Trsta. Na osnovu njega su se detaljizirani i konkretizirani zaključci Beogradskog sporazuma,⁵ sklopljeni između DF Jugoslavije i njezinih tadašnjih antifašističkih saveznika - zapadnih sila, Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država. Odlukama potpisanih sporazuma na teritoriju Istre te Slovenskog primorja formirane su dvije okupacijske zone, zona A i B Julijske Krajine. Zona A (Trst s okolicom i Pula s okolicom) došla je pod savezničku vojnu i civilnu upravu, a zona B (ostali dio Istre s tadašnjom Rijekom) bila je pod jugoslavenskom vojnom upravom. Takvo privremeno stanje trebalo je potrajati dok Mirovna konferencija u Parizu ne odluči o međudržavnim granicama. Tako je Rijeka ušla u sastav zone

3 Ive MIHOVILOVIĆ, *Italijanska ekspanzionistička politika prema Istri, Rijeci i Dalmaciji (1945-1953)*, Beograd, 1954. ISTI, „Mašta i stvarnost zone B. Nova ofenziva na najotvoreniju granicu“, *Dometi*, IV/10 (1971.), 33-62. Josip ŠENTIJA, „Kako dalje? Nacrta za povijest odnosa između SFR Jugoslavije i Italije od 1943. do 1970. Godine“, *Dometi*, IV/1-2 (1971.), 15-52. Vlado OŠTRIĆ, „Napomene o historiografiji jugoslavensko-talijanskih odnosa poslije Drugog svjetskog rata“, *Jadranski zbornik*, IX (1973-1975.), 413-427. Marijan MATICKA, „Rijeka i razgraničenje s Italijom 1947. godine u hrvatskom dnevnom tisku, Zbornik sv. Vid“, III (1998.), 107-119. Anton SAMSA, „‘Riječki’ Novi list o diplomatskoj borbi za razgraničenje Italije i Jugoslavije poslije II. svjetskog rata, Rijeka, VIII/1 (2003.), 93-126. Željko BARTULOVIĆ, *Sušak 1919.-1947.: državnopravni položaj grada*, Rijeka, 2004., 303.

4 Člankom IV. toga sporazuma, jugoslavenska se vojska do 12. lipnja morala povući zapadno od tzv. Morganove crte, te iz grada Pule s okolicom. Ovaj sporazum predviđa privremenu okupaciju i uvođenje građanske uprave u zoni zapadno od demarkacijske crte, prema članku I, dok je jugoslavenska vojska sporazumom dobila pravo okupacije područja istočno od navedene crte. Usp.: *Istra i Slovensko Primorje, borba za slobodu kroz vjekove*, Beograd, 1952., 585. Željko BARTULOVIĆ, *Sušak 1919.-1947.*, 303-305. Budislav VUKAS, „Državnopravni položaj Grada Rijeke od 1945. do Osimskih sporazuma 1975.“ godine, u: *Spomen knjiga Prve Riječke Hrvatske Gimnazije 1627. do 2007.*, Rijeka, 2007., 76-87.

5 Tim su sporazumom regulirani gospodarski odnosi (pitanje prometa, trgovine, željezničkih veza i korištenje luka i dr.), ali je njime bio i preciznije utvrđen teritorij zona te značenje izraza Julijska Krajina.

B, kojom je upravljala Vojna uprava Jugoslavenske armije (VUJA).⁶

U takvom kontekstu u narednim godinama državno-pravni položaj Rijeke je bio vrlo specifičan i određen prema odredbama međunarodnog prava i njegovih pravnih pravila o okupaciji.

Iako je Rijeka međunarodnopravno ostala i dalje dio talijanske države, jugoslavenska armija je u gradu imala privremeni legitimni okupacijski mandat što je uvelike pomoglo i ubrzalo njezino kasnije gotovo samo formalno priključenje NR Hrvatskoj odnosno FNR Jugoslaviji.⁷

Ovakva kompleksna poslijeratna društveno-politička situacija, privremeni, okupacijski sustav vlasti, je izazvala dodatno nezadovoljstvo, a time i uznemirenje kod većeg dijela građana Rijeke, posebno riječkih Talijana. Ostala su mnoga pitanja otvorena i nedorečena, a kraj rata za grad je značio tek početak vrlo složenih političkih, ustavnopravnih, ali i međunarodno pravnih odnosa i borbi kojima je cilj na makrorazini bio priključenje grada NR Hrvatskoj odnosno FNR Jugoslaviji, a na mikrorazini uspostava jedinstvene gradske cjeline između do tada odvojenih gradova Rijeke i Sušaka.

Ovdje međutim, moramo navesti jedan od značajnijih istraživačkih problema kada se govori o ovoj tematici. Upravo je dugi niz godina u hrvatskoj, odnosno tadašnjoj jugoslavenskoj historiografiji pitanje zauzeća/okupacije ili oslobođenja Rijeke 1945. ostalo ključno te nedovoljno rasvijetljeno. Jedno od pitanja koje se nameće jest pravni problem pojma “oslobođenja” ili “okupacije” Rijeke od jedinica JA. U službenoj se hrvatskoj, tj. tadašnjoj jugoslavenskoj historiografiji navodi da je tadašnja Rijeka oslobođena.⁸ No, pokazalo se da u državno-pravnome smislu to nije bilo točno. DF Jugoslavija je bila izvršila međunarodno priznatu vojnu okupaciju Rijeke. Grad, sve do potpisivanja Pariškog mirovnog ugovora 10. veljače 1947.⁹ nije bio u sastavu FNR Jugoslavije nego je u njemu bila

6 Vojna uprava Jugoslavenske armije za Julijsku Krajinu, Istru, Rijeku i Slovensko primorje na čelu s general-lajtnantom Pekom Dapčevićem, zapovjednikom IV. armije sa sjedištem u Opatiji bila je uspostavljena naredbom vrhovnog zapovjednika Jugoslavenske armije J. B. Tita br. 218 od 23. lipnja 1945. Vidi: HR-HDA-499, Sud Vojne uprave Jugoslavenske armije za Julijsku krajinu, Istru, Rijeku i Slovensko primorje. Opatija. 1945-1947., kutija br. 1., spisi “I. Su.”, grupa 2.

7 VUKAS, „Državno-pravni položaj Grada Rijeke od 1945. do Osimskih sporazuma 1975.“, 76-87.

8 Ferdo ČULINOVIĆ, *Riječka država. od Londonskog pakta i danuncijade do Rapalla i aneksije Italiji*, Zagreb, 1953. Vinko ANTIĆ, „Oslobođenje Hrvatskog Primorja, Rijeke i Istre“, *Pomorski zbornik*, III (1965.), 5-46.

9 Više o tome u Andrea ROKNIĆ BEŽANIĆ, *Rijeka od oslobođenja 1945. do Pariškog Mirovnog ugovora 1947. godine*, doktorski rad, Zagreb, 2012., 309-312.

uspostavljena okupacijska VUJA.¹⁰

Uspostavom VUJA-e, kao najvišeg upravnog organa za cijeli teritorij zone B, zapravo se u ime jugoslavenske vlade vršio nadzor na području zone B, odnosno provođenje Beogradskog i Devinskog sporazuma. Pored toga VUJA je bila zadužena za donošenje odluka i naredbi koje su se odnosile na gospodarski i društveni život na cijelom području zone B. A također je usklađivala i rad između Oblasnog i Gradskog NOO-a Rijeke s vojnopozadinskim vlastima te vlastima izvan zone B. Bitno je kazati kako je bila najviša sudska oblast te je smatrala sve zadatke koji su stajali pred narodnooslobodilačkim odborima i svojim zadacima pa je u potpunosti sudjelovala u njihovom rješavanju.¹¹ Ona je bila odgovorna za funkcioniranje organa narodne vlasti u gradu, dakle narodnog odbora, ali i cjelokupnog javnog života te vojnog i civilnog sudstva.

Iako su u više navrata u projugoslavenskim dnevnim riječkim tiskovinama viceguverner Julijske Krajine i zapovjednik VUJA-e pukovnik Većeslav Holjevac te kapetan Juraj Hrženjak isticali veliku ulogu i zasluge VUJA-e u regulaciji i normalizaciji života cijelog područja zone B, a posebno same Rijeke,¹² sam politički vrh Hrvatske na jednoj od svojim sjednicama vrlo je kritički ocijenio njezin rad. Tako je V. Bakarić na prvoj održanoj sjednici CK KPH u 1946. kazao kako je sama politika VUJA-e kriminalna “*jer ista nikome ne odgovara, a sama radi bez plana, kao na pr. u finansijama.*”¹³

Unatoč Bakarićevim negativnim izjavama V. Holjevac je i u narednim mjesecima bio ustrajan u isticanju njezine pozitivne uloge. Prema njegovim riječima VUJA se “*od prvog dana dolaska u ove krajeve neprekidno rukovodila načelom, da bude u najtješnjoj suradnji sa narodnim vlastima u čitavom svom djelovanju.*”¹⁴ Njegove izjave u potpunosti se suprotstavljaju Bakarićevim zaključcima o VUJA-i.

U narednim mjesecima u svrhu sređivanja prilika te normalizacije života u

10 Goran MORAVČEK, Prešućena povijest, Rijeka, 1990., 86. Ivo GOLDSTEIN, Hrvatska 1918-2008., Zagreb, 2008., 438.

11 Juraj HRŽENJAK, „Uloga i zadaci vojne uprave Jugoslavenske armije u razvijanju društveno-političkog života u Istri“, *Liburnijske teme*, 3 (1978.), 144. *Istra i Slovensko Primorje, borba za slobodu kroz vjekove*, 613.

12 “Vojna uprava će najtješnije saradivati s Narodnom vlasti”, *Glas Istre* (dalje: GI), 9. VIII. 1945., 4. “Udio Jugoslavenske vojne uprave u obnovi Julijske Krajine”, GI, 4. X. 1945., 2. Vidi i: HRŽENJAK, Juraj, n. dj., 139-151.

13 Zapisnici Politbiroa Centralnog komiteta komunističke partije Hrvatske 1945-1952., svezak I, Hrvatski Državni Arhiv, Zagreb, 2005., 168.

14 “Udio Vojne Uprave J. A. u obnovi i izgradnji zone B Julijske Krajine”, GI, 30. V. 1946., 1.

zoni B VUJA je donijela niz odluka i naredbi u suradnji s postojećom narodnom vlasti. Gradski je NOO formulirao naredbe, a vojna vlast ih je recenzirala i odobravalala. Nizom odobrenih naredbi, odredbi i mjera htjelo se uvesti reda u privredni život, poboljšati socijalna zaštita, promet, urediti poštanske, telefonske telegrafske veze, te prenositi radio emisije.¹⁵ VUJA je radila na obnovi i osposobljavanju riječke luke te popravku porušenih zgrada, a naročito i škola. Posebice na saniranju teških financijskih prilika. Pružala je pomoć narodnoj vlasti i davala mogućnosti za još jače i šire djelovanje u velikom radu na obnovi i izgradnji cijeloga područja zone B, a posebno same Rijeke. Tako je inicirala osnivanje i Odbora za obnovu riječke luke te Odbora za obnovu grada Rijeke i riječke industrije. Upravo se zaslugom VUJA-e pokrenula gradnja velikog mosta Rijeka-Sušak. Zatim se polako počela obnavljati i porušena riječka industrija, započeli su radovi na čišćenju mora od mina, na obnovi luke. Započeo je rad u tvornicama te se uopće osjetio polet u izgradnji i cjelokupnoj obnovi grada. Naravno da je veliki napor u postizanju takvih poslijeratnih rezultata pokazala i narodna vlast, odnosno Gradski NOO Rijeka. Zasluga VUJA-e bila je što je uspostavila Inspektorat željeznica i pomorstva čime je zapravo bio uređen željeznički i pomorski promet. Pored toga VUJA je osnovala i Inspektorat opskrbe koji je naročito pomogao u sređivanju nestabilnih prehrambenih prilika. U djelokrug ovoga Inspektorata spadali su svi poslovi i raspodjela racioniranih životnih namirnica, odjeće, obuće, ogrjeva (ugljena i drva) i ostalih za opći interes važnih artikala.¹⁶

Da se zaključiti da se Rijeka u prvim poslijeratnim godinama obnavljala zaslugom VUJA-e, ali i zaslugom lokalne, narodne vlasti. Sigurno je kako su njezina uloga i zadaci bili važni za uspostavljanje novih političkih, ali i društveno-ekonomskih i kulturnih odnosa u samome gradu, ali i na širem području. No, ipak ostaje otvoreno pitanje koliko je njezina uloga bila stvarna, a koliko kozmetička, odnosno političko-propagandne naravi.

15 “Odredba o sprovođenju obaveznog socijalnog osiguranja na području Oblasnog Narodno-Oslobodilačkog Odbora za Istru i Rijeku.”, GI, 21. VIII. 1945., izvanredni prilog [s. p.], “Naredba br. 18 Vojne uprave Jugoslavenske Armije za Julijsku Krajinu, Istru, Rijeku i Slovenačko Primorje za dan 25. IX. 1945. g.”, Primorski vjesnik (dalje: PV), 3. X. 1945., 4. “Naredba broj 20 Vojne uprave Jugoslavenske Armije za Julijsku Krajinu, Istru, Rijeku i Slovenačko Primorje za dan 1.X.1945.”, GI, 4. X. 1945., 4. “Naredba br. 20 Vojne Uprave Jugoslavenske armije za Julijsku Krajinu, Istru, Rijeku i Slovenačko Primorje za dan 1. X. 1945. god.”, PV, 5. X. 1945., 4. “Naredba broj 32. Uvoz i izvoz robe iz zone B”, GI, 27. XI. 1945., 4. “Naredba br. 36. Vojne Uprave J.A. za Julijsku Krajinu, Istru, Rijeku i Slovensko Primorje”, GI, 1. I. 1946., 5..

16 “Udio Jugoslavenske vojne uprave u obnovi Julijske Krajine”, GI, 4. X. 1945., 2. “Rijeka se obnavlja brigom narodnih vlasti i uz pomoć Vojne uprave JA”, GI, 15. VI. 1946., 1.

Gradom je od svibnja 1945. upravljao vojni zapovjednik, odnosno Komanda grada Rijeke, koja je preuzela ključne gradske objekte, te je vršila funkciju vojno-pozadinske vlasti. Komanda grada Rijeke je početkom srpnja 1945. bila raspuštena,¹⁷ a nakon toga gradom upravlja s VUJA-e Gradski Narodnooslobodilački odbor Rijeke (GNOO),¹⁸ odnosno Comitato Popolare Cittadino Fiume.¹⁹

Sjedište Gradskog NOO-a Rijeka se nalazilo u samom središtu grada, u zgradi nekadašnje Guvernerove palače.²⁰ Gradski NOO Rijeka je bio zapravo najviši predstavnički organ narodne vlasti, a njegova se nadležnost prostirala na povijesnom prostoru tadašnjega grada Rijeke s naseljima Kozala, Drenova i Plase, sve do Preluke.

Gradski NOO Rijeka preuzeo je upravu grada s novim administrativnim aparatom. Stara uprava predala je cjelokupno poslovanje, vlast Odboru budući da su svi organi građanske vlasti na području koji su do 1943. pripadali Kraljevini Italiji imali status provizornih organa vlasti dok se mirovnim ugovorom ne riješi definitivno pitanje državno-pravnoga statusa. Budući da Rijeka nije bila pripojena Jugoslaviji, odnosno Hrvatskoj, niti djelovanje Gradskog NOO-a Rijeka nije moglo biti temeljeno na jugoslavenskom pravu.

Unatoč tome, Gradski NOO-a Rijeka je vrlo brzo iskoristio svoju političku ulogu poduzimajući najvažnije poteze u što bržoj provedbi vlasti te održavanju javnog reda, a posebno se trudio dokazati kako je tadašnja Rijeka povijesno oduvijek imala samo hrvatski identitet.²¹

Upravo je organizacija vlasti bila jedna od prioriternih zadataka Gradskog NOO-a Rijeka, no zbog neriješenih političkih okolnosti, organiziranje vlasti nailazilo je na rješavanje brojnih svakodnevnih praktičnih i operativnih poteškoća i problema.

Budući da rad Gradskog NOO-a Rijeka nije mogao biti temeljen na

17 HR-DARI-323(JU-212), Gradski narodni odbor Rijeke (1945.-1947.), kut. 1, Opći spisi, spis broj 1106.

18 Vinko ANTIĆ, *Sušak-Rijeka i okolica u narodnooslobodilačkoj borbi*, 383. Igor ŽIC, *Kratka povijest Rijeke*, Rijeka, 2006., 167.

19 Gradski NOO-a Rijeka, odnosno njegovo Tajništvo donijelo je odluku neposredno po preuzimanju vlasti kako se sva službena pošta, dopisi ovoga NOO-a, odnosno svih njegovih odjela ima pisati isključivo dvojezično - na hrvatskome i talijanskom jeziku. Usp.: HR-DARI-323(JU-212), Gradski narodni odbor Rijeke (1945.-1947.), kut. 22, spis 469.

20 Vinko ANTIĆ, *Sušak-Rijeka i okolica u narodnooslobodilačkoj borbi*, 383. Igor ŽIC, *Kratka povijest Rijeke*, 172.

21 *Žrtve talijanske nacionalnosti u Rijeci i okolici (1939.-1947.)*, Rim, 2002., 123. Radule BUTOROVIĆ, *Sušak i Rijeka u NOB-u*, Rijeka, 1975., 479.

jugoslavenskom pravu, u gradu je prema odredbama međunarodnog prava i nadalje trebalo vrijediti talijansko pravo,²² pa su gradska uprava, sudstvo, ali i gospodarske i društvene djelatnosti trebale biti organizirane u skladu sa zakonima talijanske države. No, Gradski NOO Rijeka ih je, stavljanjem svojih “revolucionarnih” propisa i odredaba (njih preko 80) na snagu, praktički ukinuo.²³ Bili su to opći propisi iz svih područja privrednog i društvenog života. Razlog njihovom donošenju kako su isticale narodne vlasti bilo je nastojanje da se spriječi poslijeratni kaos i bezakonje te da se što prije normalizira društveni i gospodarski život u gradu. No, pravi razlog njihovom donošenju je bila namjera da se otkloni primjena talijanskog prava čime bi se više približi novom jugoslavenskom političkom poretku. Između brojnih propisa i odluka bila je i ona o konfiskaciji imovine narodnih neprijatelja te ona o oduzimanju i sekvstru imovine ratnih dobitnika, kolaboracionista i drugih neprijateljskih elemenata, te ona o suzbijanju sabotaže i nedopuštenih špekulacija. Upravo je stupanjem na snagu uredbe o konfiskaciji imovine u gradu tijekom 1946. bilo provedeno čak više od 450 konfiskacija i sekvestara.²⁴ Stoga možemo zaključiti kako je rad Gradskog NOO-a Rijeka već u prvim poslijeratnim mjesecima bitno bio određen novim socijalističkim modelom u nastojanju da se što brže i vjerodostojnije približi novom jugoslavenskom poretku.

Gradske pročelnike funkcije prvotno su bile u rukama riječkih Talijana i Hrvata (predsjenik Franjo Kordić, tajnik Teodor (Doro) Hreljanović, pročelnici: Ivan Kučera (Giovanni Cucera) Pino za industriju, Petar Klausberger (Perka) za društvena pitanja, Ruža Bukvić (Ranka) za naobrazbu i kulturu, Luciano Michelazzi za sindikate te Mario Spiller i Petar Katalinić za Narodnooslobodilačku frontu Jugoslavije, Upravni odjel Gradskog NOO-a dr. Erio Franchi, Odjel za red i javnu sigurnost Oskar Piškulić Žuti).²⁵ No, ubrzo je došlo do promjena. Tako se

22 Članak 43. Haškog pravilnika o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1907.: “Pošto je vlast sa zakonite vlade prešla u ruke okupanta, on će poduzeti sve mjere koje su u njegovoj moći da uspostavi i osigura, koliko je god moguće javni red i sigurnost, poštujući, osim u slučaju krajnje spriječenosti, zakone koji su na snazi u zemlji.” Usp.: Budislav VUKAS, „Državopravni položaj Grada Rijeke od 1945. do Osimskih sporazuma 1975.“, 76-87.

23 Manon GIRON, „Riječki tisak o riječkome školstvu nakon Drugoga svjetskoga rata“, Zbornik sv. Vid, VIII (2003.), 179. Višnja, BASTA i Zdenko PLEŠE, „Neke osnovne karakteristike političkog stanja i privrednog razvitka Istre i Rijeke od 1945. do 1952.“, *Pazinski memorijal* 13, 18/1 (1989.), 262.

24 Povijest Rijeke, Rijeka, 1988., 401-402. Višnja BASTA - Zdenko PLEŠE, „Neke osnovne karakteristike političkog stanja i privrednog razvitka Istre i Rijeke od 1945. do 1952.“, 262. ISTI, „Organizacioni i politički razvoj KPJ (SKJ) u Istri, Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru“, u: *Istra, Hrvatsko primorje, Gorski kotar 1919-1979*, 221-223.

25 *Žrtve talijanske nacionalnosti u Rijeci i okolici (1939.-1947.)*, 123. BUTOROVIĆ, *Sušak*

Gradski NOO Rijeka počeo popunjavati sve većim brojem novih kadrova, a pored toga često su se vršile i odgovarajuće unutarnje reorganizacije zbog potreba bolje organizacije vlasti vrlo često izmjenjivali.²⁶ Česte promjene jasno ukazuju da je tijekom prve dvije poslijeratne godine narodna vlast u gradu pokazala popriličnu nesigurnost i neorganiziranost u novonastalim specifičnim društvenopolitičkim prilikama. Tako se stalno u nedostatku kadrova nastojalo pronaći odgovarajuće osobe koje bi bolje i kvalitetnije rješavale kompleksnu društvenu i gospodarsku problematiku u gradu. Tijekom 1945. u Gradskom NOO-u Rijeka bilo je zaposleno 2 050 službenika,²⁷ a do kraja veljače 1946. ukupan broj zaposlenog personala iznosio je čak 2 254 osobe.²⁸ No, nakon održanih izbora za Gradsku skupštinu, u ožujku 1946., njihov se broj bitno smanjio.²⁹ Budući da je vladalo uvjerenje kako se "reakcija" uvukla i u organe gradske vlasti, ali i partijske organizacije, većina takvog, nepodobnog kadra, bila je nakon održanih izbora smijenjena.

Unatoč nastojanjima nove narodne vlasti da uspostavi i organizira normalizaciju života u Rijeci te da se pri tome približi jugoslavenskom političkom

i Rijeka u NOB-u, 479. Borislav OSTOJIĆ, *Rijeka humanosti. 125 godina Crvenog križa u gradu Rijeci 1881.-2006.*, Rijeka, 2007., 95.

26 HR-DARI-323(JU-212), Gradski narodni odbor Rijeka (1945.-1947.), kut. 2., Tajništvo. HR-DARI-323(JU-212), Gradski narodni odbor Rijeka (1945.-1947.), kut. 112, Odjel industrije i obrta, Ustrojstvo i popis personala, 1. 08. 1945. HR-DARI-323(JU-212), Gradski narodni odbor Rijeka (1945.-1947.), kut. 100, Mjesečna izvješća o radu odjela (lipanj - studeni). HR -DARI-323(JU-212), Gradski narodni odbor Rijeka (1945.-1947.), kut. 1, Tajništvo (Segreteria), Opći spisi, spis broj 232. HR-DARI-323(JU-212), Gradski narodni odbor Rijeka (1945.-1947.), kut. 113, Financijski odjel, 1945.-1946. HR-DARI-323(JU-212), Gradski narodni odbor Rijeka (1945.-1947.), kut. 114. HR-DARI-323(JU-212), Gradski narodni odbor Rijeka (1945.-1947.), kut. 101, Personalna dokumentacija, spis 2274, Uzimanje službe sa strane Rak Natale-a. HR-DARI-323(JU-212), Gradski narodni odbor Rijeka (1945.-1947.), kut. 117, Zajedničke djelatnosti GNOR-a, 1945.-1947., Neki zapisnici sjednica Izvršnog odbora, 1947.

27 HR-DARI-323(JU-212) Gradski narodni odbor Rijeka (1945.-1947.), Državni arhiv u Rijeci, sumarni inventar, Rijeka, 2007., 6.

28 HR-DARI-323(JU-212), Gradski narodni odbor Rijeka (1945.-1947.), kut. 117, Zajedničke djelatnosti GNOR-a, 1945.-1947., Izvješća svih odjela GNOR-a (trgovina i opskrba, za rad, poljoprivreda i šumarstvo, tehničkih radova, upravni, financijski, industrija i obrt, saobraćaj, zdravstvo), od 3. V. 1945. do veljače 1946. Isto, od 25. II. 1947.

29 Prema riječima J. Hrzenjaka u 1946. Gradski NO Rijeka je imao 1 591 zaposlenog. On navodi i njihovu nacionalnu pripadnost. Tako kaže da je od te brojke bilo 607 Hrvata, 932 Talijana i 52 Slovenca, a pored toga je naglasio kako je od ukupnog broja zaposlenih Talijana njih čak 587 bilo preuzeto iz bivšeg aparata gradske uprave. Usp.: Juraj HRŽENJAK, „Uloga i zadaci vojne uprave Jugoslavenske armije u razvijanju društveno-političkog života u Istri“, 145. *Istra i Slovensko Primorje, borba za slobodu kroz vjekove*, 616.

i društvenom poretku, situacija je u gradu bila vrlo kaotična i nestabilna. O tome se izjasnio i sam politički vrh NR Hrvatske. U zapisniku sa sjednice CK KPH održane krajem lipnja 1945. između ostaloga stoji kako “*na Rijeci nije dobro*” i kako tamo “*svi griješe i to od milicije do rukovodstva*”.³⁰ Takvo stanje potvrđuje i dopis Slavensko-talijanske antifašističke unije – Unione antifascista italo-slava (STAU - UAIS)³¹ koji je bio upućen svim pročelnicima odjeljenja Gradskog NO Rijeka.³² Iz njega se da naslutiti nesnalžljivost ili možda pak otpor pojedinaca u samim strukturama gradske vlasti.³³

Uz VUJA-u i Gradski NO u vlasti je sudjelovao također i Okružni komitet KPH Rijeka, odnosno Mjesni Komitet KPH za Rijeku i to do siječnja 1947.³⁴

Riječka organizacija partije, u trenutku završetka rata, iako malobrojna u prvim poslijeratnim mjesecima, imala je nekoliko osnovnih zadaća. Jedna od njih je bila i da vrši borbu za sjedinjenje te da razvija i organizira rad organa narodne vlasti u gradu.

Pored toga riječka se partijska organizacija našla u vrlo specifičnoj poziciji, i sasvim drugačijoj od one koju je imala u ostalim područjima FNR Jugoslavije. Bila je suočena s radom “reakcionarnih grupa” u gradu koje su se na razne načine borile protiv narodne vlasti - propagandom, diverzijama, sabotажom, špijunažom...³⁵ Posebno su njihove aktivnosti došle do izražaja početkom 1946.

30 *Zapisnici Politbira Centralnog komiteta komunističke partije Hrvatske 1945-1952.*, 77-78.

31 Osnovana je u ljeto 1945. sa ciljem da ujedini političku djelatnost svih antifašističkih organizacija Julijske Krajine. Njezin program je bila borba za očuvanje bratstva i jedinstva naroda Julijske Krajine, zatim borba za nedjeljivost Julijske Krajine i njezino priključenje FNRJ te borba za očuvanje i razvitak narodne vlasti i borba protiv ostataka fašizma. Vidi: *Istra i Slovensko Primorje, borba za slobodu kroz vjekove*, 629. Darko DUKOVSKI, *Rat i mir istarski: model povijesne prijelomnice 1943.-1955.*, Pula, 2001., 269. Usp.: “Poziv na plenarni sastanak Glavnog odbora UAIS-a”, GI, 27. IX. 1945, 2.

32 Zakonskom odlukom od 24. lipnja 1945. dotadašnji nazivi mjesnih, općinskih, rajonskih, gradskih, kotarskih, okružnih i oblasnih Narodnooslobodilačkih odbora (NOO-a) promijenili su se u Narodne odbore (NO).

33 U dopisu između ostaloga stoji kako u gradu Rijeci u dane državnih praznika tijekom studenoga 1945. nije bila postavljena gotovo niti jedna zastava – hrvatska, pa niti talijanska sa crvenim zvijezdom te kako se to dogodilo isključivo zbog njihove nemarnosti, a ne iz nekog drugog razloga. No, prema zaključku Moravčeka “*takve (pr)ocjene, na temelju drugih dokumentarnih dokaza otpora prema novoj vlasti nisu u dovoljnoj mjeri prihvaćale stvarno stanje u (ne)raspoloženju stanovnika grada*”. Usp.: MORAVČEK, Prešućena povijest, 158.

34 Nakon toga je on odlukom CK KPH spojen s MK KPH Sušak i bio je formiran jedan zajednički. Usp.: Višnja BASTA - Zdenko PLEŠE, *Neke osnovne karakteristike političkog stanja i privrednog razvitka Istre i Rijeke od 1945. do 1952.*, 261.

35 Ove su skupine i ranije, već od završetku rata, od ljeta 1945., u gradu nastavile sa svojom

kada se pripremao dolazak Međusavezničke komisije u zonu B, a bilo je to i vrijeme prvih izbora za gradske organe narodne vlasti. Upravo je obračun s tim oporbenim, protalijanskim političkim skupinama i bila jedna od osnovnih zadaća Gradskog NO-a Rijeka.

No, obračunavanje s tzv. "neprijateljima naroda" započelo je već od prvih poslijeratnih dana. Uspostavom vojne i civilne vlasti započele su i represivne mjere protiv ratnih zločinaca i svih ostalih neprijatelja nove, narodne vlasti.³⁶ Iako sam prilikom istraživanja naišla na određeni broj osoba koje su na taj način izgubile život, i dalje je nemoguće u potpunosti utvrditi točan broj poslijeratnih ljudskih žrtava budući da arhivska građa ne donosi sustavnije preglede ili je uopće nema.³⁷ Poznato je kako su se na crnoj list našli brojni riječki javni djelatnici i političari, ali i manje poznati građani – Talijani i Hrvati. Neki od njih su presude čekali u Kotarskom narodnom sudu. Ali, mnogi od njih su bili odmah ubijeni bez suđenja.³⁸

Unatoč otporu dijela riječkoga stanovništva, narodna vlast je nastojala što bolje provoditi novu organizaciju i implementaciju socijalističkih odnosa u politički i društveni život grada što je predstavljalo također jednu od važnijih zadaća Gradskog NO-a Rijeka.

Jedna od važnijih zadaća Gradskog NO-a Rijeka bila je i organizacija prvih izbora za narodnu vlast u gradu. No, čini se da situacija u Rijeci za takav

ilegalnom aktivnošću i djelovanjem usmjerenim na rušenje narodne vlasti. Bile su okupljene oko riječkoga Komiteta ili Odbora narodnog oslobođenja (Comitato di Liberazione Nazionale - CLN), koji se borio za talijansku Rijeku, u okviru Italije. Zatim liburnisti koji su pak tražili osnivanje kantonalne republike Liburnije koja je trebala biti sastavljena od dijela Hrvatskog primorja s Rijekom i dijela susjedne Istre i Slovenije te autonomaško-zanelijanske snage bili su najdominantniji. Imali su svoju organizaciju pod nazivom Fiume Autonoma Italiana (FAI), oni su se pak ograničavali na Rijeku te su tražili njezinu autonomiju. Usp.: BARTULOVIĆ, *Sušak*, 292. Darko DUKOVSKI, *Rat i mir istarski*, 271. *Istra i Slovensko Primorje, borba za slobodu kroz vjekove*, 636.

36 *Žrtve talijanske nacionalnosti u Rijeci i okolici (1939.-1947.)*, 132-135. i 187. Franko DOTA, *Zaraćeno poraće. Konfliktni i konkurentski narativi o stradanju i iseljavanju Talijana Istre*, Zagreb, 2010., 44.

37 HR-DARI-106(JU-41), Gradska komisija za utvrđivanje ratnih zločina okupatora i njihovih pomagača Rijeka (6.6.1945.-12.10.1949.) /25.9.1945.-31.12.1947./, kut. 3., Popisi osoba osumnjičenih za ratne zločine i onih koji bi mogli biti osumnjičeni za ratne zločine, Opći popisi osumnjičenih za ratne zločine, Popis osoba i opis njihove djelatnosti kojom su se kompromitirali u Rijeci te njihova imovina stavljena pod sekvistar.

38 *Žrtve talijanske nacionalnosti u Rijeci i okolici (1939.-1947.)*, 126-127. Goran MORAVČEK, *Rijeka između mita i povijesti*, Rijeka, 2006., 108. Vidi i: "Sudjenje teroristima i profašistima na Rijeci", GI, 24. I. 1946., 2.

referendum još uvijek nije bila dovoljno zrela. Prema riječima Save Zlatića³⁹ potrebno je bilo da se u gradu prvo provede “čišćenje obavještajne mreže”.⁴⁰ Stoga se u narednim mjesecima nije brzalo s njegovom organizacijom. Privremena Skupština grada Rijeke odredila je da će se izbori u gradu održati tek početkom ožujka 1946. Time su prvi puta svi građani grada sudjelovati u izboru svojih predstavnika za prvi Narodni odbor grada Rijeke. Iz biračkih spiskova proizašlo da je pravo biranja imalo ukupno 34 386 građana. Oni su birali 80 predstavnika za Narodnu gradsku skupštinu, a za rajonske odbore ukupno 31 kandidata.⁴¹ Posebno su se angažirale dnevne, gradske tiskovine koje su pratile izbornu kampanju te su vršile dobro pripremljenu agitaciju i propagandu u korist narodne vlasti. Uz talijanski projugoslavenski tisak,⁴² o važnosti izlaska građana na izbore pisao je *Primorski vjesnik* i *Glas Istre*.⁴³ Na svim biračkim mjestima glasovanju je 3. ožujka 1946. pristupilo gotovo 100% biračkog tijela.⁴⁴ Službeni izvještaj Gradske izborne komisije o rezultatima izbora donio je vrlo slične rezultate.⁴⁵ Za kandidate

39 Rodom iz Istre (Lanišće). Bio je prvi partizanski liječnik Hrvatske, partijski rukovoditelj u Okrugu Karlovac, član Politbiroa CK KPH, sekretar Povjerenstva CK KPH za Hrvatsku sjeverno od Save 1944., ministar industrije u vladi NR Hrvatske 1945. i 1946., predstavnik CK KPJ kod centralnog komiteta albanskih komunista, ministar lake industrije u vladi FNRJ i član Predsjedništva FNRJ. Nakon razlaza s Titom potpuno se posvetio medicini.

40 *Zapisnici Politbiroa Centralnog komiteta komunističke partije Hrvatske 1945-1952.*, 147.

41 “Rijeka se sprema na izbore”, *PV*, 8. II. 1946., 4.

42 *La Voce del Popolo* u jednom od brojnih predizbornih tekstova između ostaloga navodi: “... *Idemo na izbore za narodnu vlast, koja će nam omogućiti što skorije pripojenje FNRJ, novoj, Titovoj Jugoslaviji, zemlji radnog naroda, zemlji, koja je stup slobode i mira, u kojoj ćemo biti zaštićeni od izrabljivanja, nasilja, progona, koncentracionih logora i svake vrste nacionalnog i socijalnog izrabljivanja. ... Samo će se tako moći Rijeka razviti i cvasti kao slobodan i miran grad. Idemo na izbore za narodnu vlast, koja će ljubomorno čuvati bratstvo i jedinstvo Talijana i Hrvata kao nešto najsvetije. Idemo na izbore za vlast, koja će osigurati jednakost svih građana bez razlike narodnosti, rase i vjeroispovijesti. Idemo na izbore za narodnu vlast, koja će se pobrinuti za što skoriju obnovu, preporod i razvoj demokratske Rijeke.*” Usp.: “Perchè la popolazione di Fiume si reca alle elezioni”, *La Voce del Popolo*, 6. II. 1946., 1. Vidi i: ANTIĆ, Vinko, *Sušak-Rijeka i okolica u narodnooslobodilačkoj borbi*, 387.

43 “Zašto narod Rijeke ide na izbore”, *GI*, 7. II. 1946., 1. “Slobodna i demokratska Rijeka potvrditi će na izborima tekovine svoje borbe”, *PV*, 1. III. 1946., 1. “Narod Rijeke glasat će za daljnji procvat svog grada”, *GI*, 2. III. 1946., 1. “Mussolini Rimskim sporazumima “trješava sudbinu Rijeke””, *GI*, 2. III. 1946., 3. “Na današnjim izborima Rijeka će potvrditi svoju odlučnost za priključenje FNRJ”, *PV*, 3. III. 1946., 1. “Bratstvo i jedinstvo - faktor pobjede i zalag budućnosti”, *PV*, 3. III. 1946., 1.

44 “Pod parolom “Za Titovu Jugoslaviju” i pod vodstvom STAU-e građani Rijeke masovno su pristupili izborima za narodnu vlast”, *GI*, 5. III. 1946., 1. Vidi i: HRŽENJAK, Juraj, n. dj., 145..

45 HR-DARI-323(JU-212), Gradski narodni odbor Rijeka (1945.-1947.), kut. 115, Izbori za

STAU-e glasalo je čak 94,6%. Iz imena i prezimena izabраниh kandidata da se iščitati i njihov nacionalni i socijalni sastav. Tako možemo kazati kako su u sastav skupštine pored riječkih Talijana i Hrvata ušli i neke nove, sada već, po političkoj direktivi pridošle osobe u grad. Ovi prvi slobodni izbori, bili su održani nekoliko mjeseci prije donošenja Općeg zakona o narodnim odborima u FNR Jugoslaviji koji je bio izglasan 21. svibnja 1946.⁴⁶ Oni su bili i svojevrsni plebiscit za priključenje Rijeke FNR Jugoslaviji, stoga ne čude ovakvi izborni rezultati. Tako uvjerljiva izborna pobjeda prikazana u službenim izvorima, ali i tiskovinama teško da je bila vjerodostojna ako znamo koliki je veliki broj građana Rijeke u narednim mjesecima napustio grad. Teško je povjerovati da su onda na izborima baš svi bili za ovakvu političku opciju, Rijeku u Jugoslaviji.

Jedno od otvorenih pitanja ostaje problem broja iseljenog stanovništva iz grada. Nemoguće je egzaktno, utvrditi točan broj, budući da je po završetku ratnih zbivanja iseljavanje trajalo više od desetljeća, bio je to dugotrajan proces. Stoga su podaci koji se odnose na broj onih koji su napustili grad i dalje prilično nepouzđani i kontradiktorni.⁴⁷ Hrvatska historiografija još uvijek ne nudi

Gradsku narodnu skupštinu GNO-a i za Narodne odbore I, II, III, IV rajona, 3. ožujka 1946. godine, Primjerci bijelih i žutih biračkih listića za I, II, III i IV rajon.

46 Povijest Rijeke, 402.

47 Zapisnici Politbiroa Centralnog komiteta komunističke partije Hrvatske 1945-1952., 470. Vidi i: Darko DUKOVSKI, „Egzodus talijanskog stanovništva iz Istre 1945.-1956.“, *Časopis za suvremenu povijest*, 33/3 (2001.), 633-667. DUKOVSKI, *Rat i mir istarski*, 218-233. Nedejko FABRIO, *Veliki eksodus (1945-1956) i književnost* u: Nedjeljko FABRIO, *Eseji II.*, Zagreb, 2007., 393-419. Luciano GIURICIN, „Troppe reticenze e giustificazioni nell’interpretazione dell’esodo. Risposta dovuta al saggio dello storico Petar Strčić sulla rivista ‘La Battana’“, *La Battana*, XXXIX/143 (2002.), Rijeka, 94-105. Marino MANIN, „On Human Loses and the Exodus from Istria during the Second World War and the Post-war Period“, *Review of Croatian History*, 2/1 (2006), 73-88. Pietro MERKÙ, „L’Esodo dall’Istria e dai Sudeti“, *La Battana*, XXXVIII/142 (2001.), 46-67. Antonio MICULIAN, „Historiografija i publicistica o egzodusu – kritička opažanja“, *Pazinski memorijal* 16 XXII (1991.), 109-119. (Isto i na talijanskom: „Storiografia e publicistica sull’esodo: considerazioni critiche“, *Quaderni*, Centro ricerche storiche Rovigno, 101 (1991./1992.), 103-110. Petar STRČIĆ, „Egzodus Hrvata iz Istre i drugih hrvatskih krajeva između 1918. i 1958. godine kao politička, nacionalna i gospodarska pojava“, *Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa Talijanska uprava na hrvatskom prostoru i egzodus Hrvata*, Zagreb, 2001., 19-60. ISTI, „L’esodo degli italiani negli anni ‘40 e ‘50“, *La Battana*, XXXVIII/142 (2001), Rijeka, 9-45. Marina CATTARUZZA, *L’Italia e il confine orientale*, Bologna, 2007. Marina CATTARUZZA – Marco DOGO – Raoul PUPO (ur.), *Esodi: Trasferimenti forzati di popolazione nel Novecento europeo*, Napoli, 2000. Gianni OLIVA, *Profughi. Dalle foibe all’esodo: la tragedia degli italiani d’Istria, Fiume e Dalmazia*, Milano, 2005. Raoul PUPO, *Il lungo esodo – Istria: le persecuzioni, le foibe, l’esilio*, Milano, 2005. ISTI, *Guerra e dopoguerra al confine orientale d’Italia (1938-1956)*, Udine, 1999. Pamela BALLINGER,

sustavniju sliku o broju iseljenog stanovništva iz grada, a arhivska građa gotovo uopće nije istražena, dok talijanski izvori tvrde da je iz Rijeke otišlo ukupno 31 840 stanovnika, što bi bilo oko 90% žitelja grada.⁴⁸ Iako se činilo kako nova, narodna vlast provodi razumnu i tolerantnu politiku, utvrdili smo više razloga zbog kojih su riječki Talijani, ali i Hrvati napuštali grad.⁴⁹ U tom je periodu grad napustio veliki dio autohtonog stanovništva. Upravo to iseljavanje je u potpunosti izmijenilo u narednim godinama demografsku sliku grada, ali i njegov identitet.

Nova vlast započela s provođenjem novoga, društvenog koncepta. Gradski NO Rijeka vršio je organizaciju obnove i gospodarske aktivnosti u gradu. Na gospodarskome planu, ali i na društveno-kulturnome također su nailazili na brojne probleme i poteškoće. Iz obrađenih izvora, arhivske građe i periodike vidljivo je kako je narodna vlast mnogo ulagala u obnovu gotovo u potpunosti razorenog grada.⁵⁰ Potrebno je bilo obnoviti luku, brodogradnju, ali i rad ostalih riječkih tvornica, rafinerije nafte, tvornice duhana, tvornice torpeda itd. No, iako se stalno isticala i vršila jaka propaganda putem dnevnih tiskovina o velikoj i predanoj ulozi stanovnika u dobrovoljnim radnim akcijama na obnovi grada, stvarnost je ipak bila drugačija.⁵¹ Entuzijazam za obnovu i dobrovoljni rad i nije bio velik, stanovništvo je bilo nezadovoljno, zbog niza problema. Jedan od najvećih problema bio je problem prehrane. Takvu situaciju dodatno je opteretila i činjenica da je tijekom 1945. bila suša najveća u posljednjih dvadeset i pet godina.

Iako su poslijeratne teškoće bile izuzetne na svim segmentima života, zbog već spomenute, nestašice hrane, nezaposlenosti, te pojave kriminala, crne burze,

History in exile. Memory and identity at the Borders of the Balkans. Princeton and Oxford, 2003. Mario DASSOVICH, *Italiano in Istria e a Fiume – 1945-1977.*, Trieste, 1990. Sandi VOLK, *Esuli a Trieste. Bonifica nazionale e rafforzamento dell'italianità sul confine orientale*, Udine, 2004. Liliana FERRARI, „L'esodo dall'Istria nel secondo dopoguerra (1945-1956): Appunti e problemi“, *Qualestoria*, 1 (1989.), 82-103. Vladimir ŽERJAVIĆ, „Doseljavanja i iseljavanja s područja Istre, Rijeke i Zadra u razdoblju od 1910.-1971.“, *Društvena istraživanja*, 6-7 (1993.), 631-656.

48 Nikola STRAŽIČIĆ, Prilog poznavanju demografskog razvoja grada Rijeke tijekom posljednja tri stoljeća, *Rijeka*, I/1, 1994., 118.

49 Darko DUKOVSKI, *Istra i Rijeka u prvoj polovici 20. stoljeća (1918.-1947.)*, Zagreb, 2010., 132-135.

50 HR-DARI-323(JU-212), Gradski narodni odbor Rijeka (1945.-1947.), kut. 33, Izvješća o stanju grada Rijeke kod oslobođenja i o izvršenim radovima od 3. svibnja 1945. do 20. veljače 1946. HR-DARI-323(JU-212), Gradski narodni odbor Rijeka (1945.-1947.), kut. 117, Zajedničke djelatnosti GNOR-a, 1945.-1947., Izvještaj o stanju i radu odjela tehničkih radova Gradskog NO-a Rijeka od oslobođenja t.j. 3. V. 1945. do 20. II. 1946.

51 HR-DARI-323(JU-212), Gradski narodni odbor Rijeka (1945.-1947.), kut. 80, Dobrovoljni rad, 1945., 1946.; vidi i: „Rezultati dobrovoljnog rada na obnovi Rijeke“, GI, 28. II. 1946., 4.

ilegalne trgovine i špekulacije, ipak se, doduše, vrlo polagano u gradu počeo normalizirati život. Veliku pomoć je pri obnovi gradske privrede i industrije Gradskom NO-u Rijeka pružala VUJA, u novčanim sredstvima i stručnom kadru.

Organizaciju samoga život u tadašnjem gradu nova narodna vlast trebala je, a i željela je nanovo uspostaviti u duhu socijalističkih odnosa. Bile su to nove gradske funkcije u nastajanju i razvoju. Tako je slijedila socijalno-zdravstvena obnova, ali i razvoj znanosti, kulture i umjetnosti te, najvažnije hrvatskog školstva. Sve to se odvijalo pod parolom "narodnog prosvjećivanja" širokih masa. No, i ovdje je narodna vlast nailazila na niz problema i otpora.

Pored zadataka materijalne, privredne, odnosno gospodarsko-društvene obnove, trebalo je formalno, pravno riješiti i puno važniji zadatak - pripadnosti i statusa grada. Stoga je izgradnja narodne vlasti i u Rijeci bili u znaku borbe za definitivno priključenje FNR Jugoslaviji. No, možemo zaključiti kako vjerojatno zbog diplomatskih sporenja oko Trsta, jugoslavenska, pravno gledano, aneksija grada Rijeke nije prerasla u međunarodni slučaj. Iako je diplomatska granica između Rijeke i Sušaka postojala na Rječini sve do potpisivanja Mirovnog ugovora 1947., stvarna granica između ova dva grada je već bila velikim dijelom izbrisana.

Zaključujem kako je važno primijetiti slojevitost procesa koji su se u prvim poslijeratnim godinama u gradu događali, kako političkih, tako i ekonomskih te društvenih i kulturnih, kojima je Rijeka već i prije formalnog potpisivanja Mirovnog ugovora bila inkorporirana u NR Hrvatsku, odnosno FNR Jugoslaviju.

No, pri tome je potrebno imati na umu međunarodnopravne odluke, prema kojima je grad i nadalje bio sastavni dio talijanske države, ali s legitimnim okupacijskim mandatom JA. Time se naravno ne umanjuje povijesna činjenica o oslobođenju Rijeke od talijanske vlasti. Neupitni su uspjesi koje je nova, narodna vlast zajedno s VUJA-om postigla u obnovi i razvoju razrušenoga grada, ali treba se suočiti i s napravljenim pogreškama. Stoga je bitan i objektivan pristup svim događanjima nakon rata u gradu, koji su, barem neki od njih, bili suprotni od demokratskih načela, kojima se nova, narodna vlast deklarirala.

SUMMARY

THE ESTABLISHMENT AND ORGANIZATION OF CIVIL AND MILITARY GOVERNMENT IN POSTWAR RIJEKA

Andrea ROKNIĆ BEŽANIĆ

The central content of this paper is focused on the then Rijeka, a city on the west coast of the Rječina river. An emphasis is placed on the establishment and organization of the civil and military government institutions but also on the everyday life in the city just after the liberation that took place in 1945 and up until the year 1947. The main goal of this paper was to research the circumstances of organizing new governments in the days following the liberation of the city.

UDK 94(497.5-15)''19''

ISSN 1846-3223

ČASOPIS ZA POVIJEST
ZAPADNE HRVATSKE
WEST CROATIAN
HISTORY JOURNAL

Monografski broj / Special Issue

SJEVERNOJADRANSKI
POVIJESNI PANOPTIKUM
UPPER ADRIATIC
HISTORICAL PANOPTICON

uredili/edited by:

Vanni D'Alessio - Mila Orlić

GODINA VI. i VII.

RIJEKA, 2011.-2012.

SVEZAK 6. i 7.

Časopis za povijest Zapadne Hrvatske
West Croatian History Journal

Izdavač / Publisher:

Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci
Department of History, Faculty of Social Sciences and Humanities, University of Rijeka
Sveučilišna avenija 4, Kampus Trsat, 51000 Rijeka, Hrvatska/Croatia
tel +385(0)51/265-638

Za izdavača:

Predrag ŠUSTAR

Urednički kolegij / Editorial Board:

John ASHBROOK (Sweet Briar College), Pamela BALLINGER (University of Michigan), Daniel BARIC (Université François-Rabelais, Tours), Vesna BAUER MUNIĆ (Sveučilište u Rijeci), Emilio COCCO (Università di Teramo), Maja ČUTIĆ GORUP (Sveučilište u Rijeci), Vanni D'ALESSIO (Sveučilište u Rijeci / Università di Napoli), Darko DAROVEC (Univerza na Primorskem, Koper), Franko DOTA (Sveučilište u Rijeci), Mila DRAGOJEVIĆ (The University of the South, Sewanee TN), Darko DUKOVSKI (Sveučilište u Rijeci), Guido FRANZINETTI (Università del Piemonte orientale, Alessandria), Kosana JOVANOVIĆ (Sveučilište u Rijeci), Aleksej KALC (Univerza na Primorskem, Koper), Heike KARGE (Universität Regensburg), Borut KLABJAN (Univerza na Primorskem, Koper), Mila ORLIĆ (Sveučilište u Rijeci), Gherardo ORTALLI (Università di Venezia), Vjeran PAVLAKOVIĆ (Sveučilište u Rijeci), Maja POLIĆ (Zavod za povijesne i društvene znanosti HAZU, Rijeka), Dominique REILL (University of Miami), Ludwig STEINDORFF (Christian Albrechts Universität zu Kiel), Sabine RUTAR (Institut für Ost- und Südosteuropaforschung, Regensburg), Franjo ŠANJEK (Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti), Fabio TODERO (Istituto regionale per la storia del movimento di liberazione in Friuli Venezia Giulia, Trieste)

Ovaj broj uredili / This issue's editors:

Vanni D'ALESSIO (glavni urednik / Editor in Chief),
Mila ORLIĆ (zamjenica glavnog urednika / Vice Editor in Chief)
Kosana JOVANOVIĆ (tajnica - urednica prikaza knjiga / Secretary - Book Review Editor)

Suradnici/Collaborators:

Emma UDOVIČIĆ, Lana OREŠKI, Vedran SULOVSKEY

Jezična redakcija:

Autorska

Grafička priprema:

Jan HYRAT

Kontakti/Contacts:

Vanni D'ALESSIO
dalessio@ffri.hr
tel +385(0)51/265-638

Sadržaj

Proslov	8
Foreword	9

Pogledi na Sjeverojadranski prostor i njegovu historiografiju **Views on the Upper Adriatic and its Historiography**

Mila ORLIĆ Javni diskursi, nacionalne memorije i historiografija na sjevernojadranskom prostoru	13
Raoul PUPO Alcuni problemi di storia comparata: l'alto Adriatico dopo le due guerre mondiali	23
Raoul PUPO Neki problemi komparativne povijesti: sjeverni Jadran nakon dva svjetska rata	33
Guido FRANZINETTI The Former Austrian Littoral and the Rediscovery of Ethnic Cleansing	43
Vanni D'ALESSIO Ponad Egzodusa i Fojbi. Nova talijanska literatura o "Istočnoj granici"	55
Franko DOTA Od usuda povijesti do fatalne greške: hrvatska historiografija o stradavanju i iseljavanju Talijana Istre i Rijeke	77

Nova istraživanja o Sjevernom Jadranu **New Research on the Upper Adriatic**

Milan RADOŠEVIĆ Higijenske i zdravstvene prilike u zapadnoj Hrvatskoj između dva svjetska rata s posebnim osvrtom na Istru	99
Marko MEDVED Razmišljanje o nekim historiografskim problemima višenacionalne Riječke biskupije (1925.-1969.)	125

Nevenka TROHA	
The Slavic-Italian Brotherhood. Aspects of the Role the Italians had in the Slavic-Italian Anti-Fascist Union	149
Andrea ROKNIĆ BEŽANIĆ	
Uspostava i organizacija civilnih i vojnih vlasti u poslijeratnoj Rijeci	163
Gloria NEMEC	
Processi di formazione della minoranza italiana, memorie e interpretazioni sul tema delle opzioni	179
Gloria NEMEC	
Procesi formiranja talijanske manjine, pamćenje i interpretacije problematike “optacija”	211
Prikazi i izvještaji	
Reviews and Notes	
Piero PURINI	
Metamorfosi etniche. I cambiamenti di popolazione a Trieste, Gorizia, Fiume e in Istria 1914-1975 (Milan MARTUSLOVIĆ)	245
Marino MANIN	
Istra na raskrižju: O povijesti migracija pučanstva Istre (Ivan ŽAGAR)	251
Slaven BERTOŠA	
Osebjuno mjesto Austrijske Istre: lupoglavski kraj u srednjem i novom vijeku (Matija DRANDIĆ)	255
The Royal Body Conference (Kosana JOVANOVIĆ)	260
36. Pazinski memorijal - znanstvenostručni skup (Ivan ŽAGAR)	267
Upute budućim autorima	272
Guidelines for future submissions	273